

KULTUR

Ett liv i rampljuset

Philip Hoares biografi över författaren, skådespelaren och kompositören Noël Coward anmäls av Katarina Oscarsson.

But *Englishmen Detest a Siesta* lyder slutraden i Noël Cowards kända sång *Mad Dogs and Englishmen*. Efter att ha läst Philip Hoares nya biografi om Coward är man benägen att tro att raden gäller artisten själv. Och visst var han arbetsnarkoman med litet tid till siesta.

Saklitteratur

Philip Hoare
Noël Coward – A biography
Sinclair-Stevenson, 1995

För goda vänner fanns det dock alltid tid. En invändning mot Hoares bok är kanske just att han ägnar sig väl mycket åt *name-dropping*. Antalet intressanta vänner som passerar revy på fester, cocktail-party och vid bassängpooler är lättnad och tröttnad för en läsare av den mer än 500-sidiga biografien. En fokusering på de viktiga gästerna – Marlene Dietrich, Lawrence Olivier, Somerset Maugham etc hade varit klokar.

Uppburen

Underbarn och *enfant terrible*, begåvad kompositör, spirituell författare och fin skådespelare. Epiteterna är många på en

Noël Coward. En av Englands mest uppburna artister under detta sekel

av Englands mest uppburna artister under detta sekel. Succén kom tidigt, redan som 12-åring slog han igenom år 1912 i J.M. Barries pjäs *Peter Pan*. "Han är intelligent – och vet om det", brukade avundsjuka människor säga litet syrligt. Till det brukade han helt logiskt anföra "Hur tror de att jag kan vara intelligent – och inte veta om det?".

Noël Coward var en mycket god, kvick observatör av männi-

skor. Hans vän Jeffrey Amherst frågade honom en gång om hans observationsförmåga och Coward förklarade: "Jag håller ögon och öron öppna och munnen stängd". Och en bekant som satt vid middagsbordet under en fartygsseglars över Atlanten till New York, intygade att han skattat så mycket åt Cowards skämt att han anlänt till New York med kronisk dålig magsmältning.

Kritik

Philip Hoare utnämner *Blihe Spirit* till en av Cowards briljantaste och elegantaste komedier. Inledningsvis mötte den oförstående kritik ("en trött uppvisning av dålig smak", skrev till exempel Graham Greene), men pjäsen slog alla tidigare publikrekord. Den handlar om äktenskap och otrohet och har ett övernaturligt inslag. En död ex-fru går igen och spökar för sin omgifna man. Att Coward också fick mycket förstrockad, viktoriansk kritik från kyrkan visar recensionen av *Blihe Spirit* i tidningen *The Star*. En kyrkans man ifrågasätter det lämpliga i att "skratta åt döden".

Ung älskare

Noël Coward vågade ta upp ämnen som var känsliga i tiden. I pjäsen *Vortex* skaffar sig en äldre kvinna en ung älskare. Temat var känt, det var efter första världskriget och antalet män som stupat i de leriga skyttegravarna var enormt. Det var brist

på män helt enkelt. Men sådant kunde inte sägas offentligt. *Vortex* riskerade att dras in av censuren.

Noël Coward fick då nytta av sin mångomvittnade stora charm. Han stegade upp till den äldre Lord Cromer som ville förbjuda pjäsen eftersom den kunde "driva fram offentlig oro", spelade upp valda delar av pjäsen för den gamle mannen och lade sina ord så väl att Lord Cromer drog tillbaka sitt förbud. "Coward visade sig vara en mycket charmig och sympatisk man", konstaterade den gamle lorden förtjust efter mötet med Coward.

Homosexuell

Till skillnad mot i de tidigare biografierna talar Philip Hoare i sin bok öppet om Noël Cowards homosexualitet. Coward tyckte själv att han misslyckats i kärlek. I en av sina sista noveller beskriver Coward en (kvinnlig)

författare. Ord som gällde honom själv: "Hon var inte bra på att älska, eller snarare på att vara förälskad. Hon var för koncentrerad, för medfött misstänksam, kanske för egocentrisk för att kunna hålla kvar ett intimt förhållande till en annan människa".

Utveckling

Hoares bok om Noël Coward är i mitt tycke en fascinerande läsning om mänsklig utveckling. Från 1920-talets dandy, via 1930-talets kritiska sångförfattare – tidigt medveten om Hitlers ondska, till 1940-talets brinnande patriot och 1950- och 60-talets frade men också hårt kritiserade brittiska nationalkennod. "I am England, and England is me. We have a love-hate relationship with each other", konstaterade Noël Coward, kvintessensen av den engelske gentlemanen.

KATARINA OSCARSSON

Okunskapen sprider sig

Expressen, som under fru Jutterströms "ledning", håller på att bli x-presen – refererar på sin TV-sida den 25 april Herman Lindqvists intervju med HM Konungen inför femtioårsdagen. Och den begåvade referenten skriver, "på frågan om vem kungen beundrar mest av de gamla Bernadotterna tvekar han, han vill inte välja ut någon speciell. Men till slut medger kungen att han beundrar Gustav III".

Det torde vara en för historievetskapen sensationell nyhet att Gustav III var Bernadotte. Snälla Herman, kan du inte bli historiekonsult

på din gamla tidning.

Också på kultursidorna är utbildningen när det gäller historiska fakta total. I DN tror Birgitta Rubin att Adolf Eichmann var "gestapocheef" – han var chef för avdelning IV B4 på RSHA. Och under strecket i SvD berättar en historiedocent Johansson i en anmälan av Gitta Sereny's Speerbiografi om "Robert Jackson, domaren i Nürnberg". För det första var det ända domare i Nürnberg (två från varje segrarmakt), för det andra var Jackson amerikansk huvudåklagare. Utbildningen sprider sig uppenbarligen som en präriebrand...

MATS GELLERFELT

Den statliga kampen mot umgänget

Regeringens planer på att minska eller helt avskaffa företagets rätt till avdrag för representation kommenteras av Peter Elmlund.

Av sekundärbehoven är utan tvekan behovet av att umgås med andra människor det mest primära, det har man under evinnerliga tider begripit i all världens kulturer utom den svenska. Här har staten, allt sedan torrbollen Gustav Wasa avskaffade de civiliserade och emellanåt festliga gillena och förbjöd brännvinnstillverkning, gjort vad den kunnat för att begränsa det mänskliga umgänget utanför arbetets och familjens hägn.

Kronika

Vår hjältekoning Karl XII förbjöd böndernas husbehovsbränning och kulturens vän Gustav III förstatligade på grund av akut penningnöd all tillverkning av destillerade drycker. Lagom till den Bernadotteska ättens inträde på den svenska tronen 1809 genomfördes enskiftet som sprängde sönder den svenska bystrukt-

ren och definitivt förhindrade uppkomsten av den bykrogs-kultur som dagens svenska turister faller i trans inför på sina semesterresor utomlands.

Rikt varietéliv

Men inte ens i de framväxande städerna har man betraktat det utåtriktade sociala livet med blida ögon. Ett uppblomstrande varietéliv vid slutet av förra seklet kvästes i sin linda 1896 med ett förbud mot spritservering i samband med scenunderhållning. Det var outhärdligt till det så kallade Bratt-systemet som infördes 1917 tillsammans med kommunal kontroll av utskänkningstillstånd och som gav irreparabla skador på svensk kafé- och restaurangkultur – en i litteraturen ofta skildrad kajaströf.

Inget annat än tomma lokaler är det som möter den frågande Karl Lekholm – i Gustaf Hellströms roman *Snömakare* Lekholm får en idé – när han efter första världskriget återvänder till Sverige med Amerikabåten.

"Var hade det glada, bullrande svenska kafélivet tagit vägen, de feta, rödbrusiga, cigarrglödsbelysta ansiktena, den tobaks-

mättade punschatmosfären, de rungande skratsallvorna, de högbarmade serveringsskönheterna? Var det kristiderna, som ännu red Sverige? Hade man inte längre råd? Han kallade på en vaktmästare för att höra sig för och fick till svar ett leende och ett namn: – Bratten"

Så fört det skapats förutsättningar för ett spirande, rikt varierat offentligt liv har några centralplanerande ingenjörstyper ut den aldrig utdöende släkten Planertz dragit sina tjocka räta linjer och tvingat in svenskarna i sina andligt utroade hälor. Där har de suttit genom seklerna och betraktat det glesa folklivet genom skvalrepspeglar för att under 50-talet byta stol och övergå till Sony Trinitron med Hyland och sedermera Loket i fokus.

Så hårt har den svenska stats-traditionen att med varje medel hålla tillbaka utelivet drabbat vår kultur, att kaféer utanför storsstädernas centrala delar än i dag som smörgås serverar ett stycke tortt, vitt formbröd med margarin och en lövtunn skiva smaklös ost på – till priset av en halv dagens rätt!

Att det trots allt började hända något med svenskt uteliv

under 1980-talet kan vi tacka den allmänna globaliseringen, invandringen och i viss mån den finansiella uppgången för.

Moms

Men säg den lycka som varit beständigt. Vi hade knappt vant oss vid det nya utelivet förrän den socialdemokratiska regeringen 1990 lade sordin på den goda stämningen genom att införa full moms på restaurang. Som om denna hantverksmässiga näring skulle kunna effektiviseras lika mycket som de allt mer automatiserade fabriker.

Och nu skall tydligen företagets avdragsrätt för representation på grund av någon sorts naivt rättvisetänkande minskas till ett minimum, eller kanske rent av avskaffas. I socialdemokraternas folkhem skall samtal tydligen ske inom hemmets fyra väggar eller på arbetsplatsen i för ändamålet avsedda sammanträdesrum.

Den kulturlösa regeringen kan varken förstå att ättandet har en social innebörd eller att civilisationen hämtar sin när-

ing ur det offentliga rummets möten. Att gå på restaurang betraktas som en onödig lyx och inte som den i antropologisk mening kulturskapande handling det är, och för all del, betänkar man hur svenskar i allmänhet uppför sig på krogen är det svårt att tänka i sådana termer, men även detta beteende måste, mutatis mutandis, börja någonsans.

Det tycks vara omöjligt för politiker i detta land att tänka i andra termer än pengar och effektivitet. I vår tid har socialdemokraterna, med borgarnas bistånd, brutalt bombat sönder de flesta socialt välfungerande miljöer i våra svenska städer och man har med tusen och en reglering bidragit till att skapa det allmänkulturella armod som råder i landet; ett armod som bland annat uttrycker sig i en oförmåga att på ett civiliserat sätt umgås i offentliga miljöer och som kanske bäst exemplifieras med de svenska människans vana att spotta på gator och torg samt att under berusning bröla som tjuvar.

Elmlund